

POSZUKIWANIA BADAWCZE ANDRAGOGÓW

Mirostaw Kisiel

ORCID 0000-0003-2002-0116

STARSI DOROŚLI JAKO ODBIORCY SZTUKI MUZYCZNEJ – DOŚWIADCZENIA ESTETYCZNE SŁUCHACZY UNIWERSYTETU TRZECIEGO WIEKU

Słowa kluczowe: starsi dorośli, Uniwersytet Trzeciego Wieku, edukacja muzyczna dorosłych, odbiór sztuki muzycznej, doświadczenia estetyczne, uczestnictwo w kulturze.

Streszczenie: Celem pracy jest ukazanie osób w wieku senioralnym jako aktywnych odbiorców sztuki muzycznej oraz analiza znaczenia edukacji muzycznej starszych dorosłych realizowanej w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wieku dla kształtowania ich doświadczeń estetycznych. W części teoretycznej senior został ujęty jako podmiot posiadający biografie muzyczne, preferencje estetyczne i zasoby pamięci kulturowej. W części empirycznej zastosowano jakościową strategię badawczą, umożliwiającą rekonstrukcję indywidualnych doświadczeń związanych z odbiorem muzyki. Wyniki badań wskazują, że edukacja muzyczna sprzyja pogłębieniu przeżyć estetycznych, rozwijaniu kompetencji kulturowych oraz świadomemu uczestnictwu w kulturze. Edukacja muzyczna w ramach UTW pełni także funkcję społeczną i wspierającą aktywność podmiotową osób starszych.

Wprowadzenie

Sztuka jako dziedzina aktywności artystycznej, oparta na doświadczeniu emocjonalnym i wrażeniowym, od wieków stanowi przestrzeń kształtowania wrażliwości estetycznej człowieka. Kontakt z dziełem sztuki integruje sferę poznawczą i uczuciową, sprzyjając zarówno intensyfikacji przeżyć, jak i osiąganiu wewnętrznej równowagi. Kompetencje odbioru sztuki, rozwijane od wczesnych etapów życia, zachowują trwałość także w dorosłości, wpływając na preferencje, gusty oraz

sposoby interpretowania wartości artystycznych. W tym kontekście wprowadzanie starszych dorosłych (seniorów) w świat wartości estetyki muzycznej można postrzegać jako naturalną kontynuację rozwoju wrażliwości, a jednocześnie jako działanie wspierające dobrostan psychiczny i społeczny. Muzyka, ze względu na bezpośredni charakter oddziaływania, stymuluje pamięć, doświadczenia biograficzne, procesy poznawcze oraz strefę emocjonalną, stając się przestrzenią refleksji i integracji w późnej dorosłości. Celem pracy jest ukazanie muzyki jako obszaru aktywności poznawczej, emocjonalnej i społecznej starszych dorosłych oraz jako ważnego medium spotkania z pięknem. Zastosowana strategia narracyjna umożliwiała poznanie indywidualnych historii kontaktu seniorów z muzyką inspirowanych zajęciami i imprezami artystycznymi Uniwersytetu Trzeciego Wieku (UTW).

Jesień życia etapem aktywnego rozwoju estetycznego

Współcześnie jesień życia człowieka postrzegana jest jako pełnosprawny etap, otwarty na rozwój, refleksję i pogłębianie doświadczeń. Optyka ta pozostaje w opozycji do rutynowych określeń jako czasu wycofania i ograniczeń (Szukalski, 2008). W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera rozwój estetyczny, który w okresie późnej dorosłości może przybierać nowe, dojrzałe formy. Wrażliwość na piękno, zdolność do kontemplacji sztuki oraz świadome przeżywanie wartości estetycznych nie ulegają osłabieniu wraz z wiekiem. Często wprost przeciwnie zostają wzbogacone o życiową mądrość, emocjonalną dojrzałość oraz bogactwo osobistych doświadczeń (Dymara, 2010). Osoby starsze dysponują niepowtarzalnym potencjałem odbiorczym, wynikającym z wieloletniego kontaktu z kulturą, historią i własnymi przeżyciami. Dzięki temu ich odbiór sztuki (w tym muzyki) staje się głębszy i bardziej refleksyjny (Kisiel, 2006). Estetyczne przeżycia w okresie starości często wiążą się z pamięcią biograficzną, budzą wspomnienia, sprzyjają integracji przeszłych i obecnych doświadczeń oraz pomagają w budowaniu spójnej narracji własnego życia. Sztuka w tym kontekście może stać się narzędziem samopoznania i wewnętrznej harmonii. Jak wskazuje Maria Gołaszewska (1984, s. 21), rozwój estetyczny obejmuje krąg zjawisk związanych ze sztuką, jej rozumieniem i przeżyciem oraz pięknem i twórczością. W opinii autorki stanowi jedną z możliwych dróg w dążeniu do pełnego optymalnego rozwoju. Aktywny rozwój estetyczny stanowi także istotny wymiar społeczny dla omawianej grupy społeczeństwa. Udział w koncertach, warsztatach, zajęciach artystycznych czy wykładach i prelekcjach z zakresu kultury sprzyja integracji, przeciwdziała izolacji oraz wzmacnia poczucie przynależności do wspólnoty (Słowińska, 2019). Instytucje takie jak Uniwersytety Trzeciego Wieku tworzą przestrzeń, w której estetyka łączy się z dialogiem, wymianą poglądów i wspólnym przeżywaniem piękna. Aktywność tego typu pozwala seniorom nie tylko odbierać sztukę, lecz także podejmować twórczość własną, wzmacniając dodatkowo poczucie sprawstwa i sensu życia (Wróblewski, 2016). Kontakt ze sztuką pełni także funkcję terapeutyczną,

redukuje stres, łagodzi poczucie samotności oraz pomaga w radzeniu sobie z trudnościami związanymi z przemijaniem, utratą bliskich, ograniczeniem sprawności czy niedomaganiem zdrowia (Brudek i in., 2015). Doświadczenia estetyczne mogą poprawić jakość życia, wesprzeć sprawczość poznawczą, wzmacniając pozytywny obraz własnej osoby.

Uniwersytety Trzeciego Wieku można ujmować nie tylko jako instytucje edukacyjne, lecz także jako istotne ogniwa wspierające „aktywne starzenie się” oraz budowanie sieci wsparcia społecznego. W perspektywie gerontologii społecznej stanowią one przestrzeń sprzyjającą przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu, stymulowaniu aktywności oraz redefiniowaniu późnej dorosłości jako etapu dalszego rozwoju, samorealizacji i uczestnictwa społecznego (Grzanka-Tykwńska i in., 2015). Edukacja w starości jest uznawana za ważny czynnik podtrzymywania dobrostanu, sprawności intelektualnej i integracji społecznej. W ujęciu geragogicznym obejmuje ona nie tylko zdobywanie wiedzy i kompetencji, lecz także adaptację do nowych ról społecznych i charakterystycznych dla późnej dorosłości. W tym kontekście UTW należą do najbardziej rozwiniętych form edukacji senioralnej, oferując zróżnicowane działania o charakterze poznawczym, społecznym i prozdrowotnym (Leszczyńska-Rejchert, 2022).

Jesień życia może być postrzegana przez wiele osób jako czas intensywnego i świadomego kontaktu z pięknem sztuki, a edukacja w starości okazuje się kluczem do zachowania sprawności umysłowej. Rozwój estetyczny w tym okresie sprzyja samorealizacji, integracji społecznej oraz zachowaniu równowagi emocjonalnej. Dzięki temu późna dorosłość staje się etapem pełnym sensu i głębokiego przeżywania wartości, które wzbogacają jednostkę, scalają grupę, budując całe środowisko społeczne. Wspieranie aktywności estetycznej osób starszych jest nie tylko wyrazem troski o ich rozwój, lecz także inwestycją w kapitał kulturowy społeczeństwa.

Muzyka nośnikiem wartości estetycznych i emocjonalnych

Muzyka od wieków zajmuje szczególne miejsce w kulturze i życiu człowieka. Jest jedną z uniwersalnych form sztuki, stanowiąc nośnik wartości estetycznych i emocjonalnych. Wartości estetyczne muzyki przejawiają się w harmonii dźwięków, rytmie, melodii oraz formie utworu (Friedmann, 2018). Kompozycja muzyczna, niezależnie od epoki czy gatunku, opiera się na określonych zasadach porządku i proporcji, które wpływają na jej odbiór. Nawet bez znajomości jej języka potrafi poruszać, wzruszać i jednoczyć ludzi ponad podziałami kulturowymi, społecznymi czy pokoleniowymi. Jej siła oddziaływania wynika z połączenia walorów estetycznych z głębokim przekazem emocjonalnym (Kruczyńska i Kurkowski, 2013). Muzyka kształtuje wrażliwość estetyczną słuchacza, uczy dostrzegania subtelności brzmienia, wyrazistości metrycznych, kontrastów dynamicznych i tempa, następstwa napięć harmoniczych oraz relacji między ciszą a dźwiękiem. Obcowanie

z muzyką rozwija zdolność do kontemplacji i refleksji, a także uwrażliwia na inne dziedziny sztuki (Clemente et al., 2021). Często występuje w kooperacji z plastyką, poezją czy dramą. Równocześnie muzyka jest nośnikiem emocji, potrafi wywołać radość, smutek, nostalgię, napięcie, spokój czy euforię. Oddziałując na emocje wywołuje reakcje psychiczne i fizjologiczne (przyspieszone bicie serca, dreszcze, ukojenie). Muzyka pomaga w przeżywaniu i porządkowaniu emocji, stając się formą intymnego dialogu między twórcą, wykonawcą a odbiorcą (Mika, 2009). Istotnym aspektem muzyki jako nośnika wartości emocjonalnych jest jej zdolność do budowania wspomnień i tożsamości. Utwory muzyczne często towarzyszą ważnym momentom życia człowieka: uroczystościom, przełomowym wydarzeniom czy codziennym doświadczeniom. Dzięki temu muzyka nabiera osobistego znaczenia, stając się nośnikiem indywidualnych przeżyć. Jednocześnie pełni funkcję integrującą, łącząc ludzi poprzez wspólne przeżywanie koncertów, zbiorowy śpiew czy taniec (Rymer, 2010). Muzyka przekazuje także wartości etyczne i społeczne, ukryte w artystycznej transmisji. Pieśni patriotyczne, protest songi, utwory religijne, ludowe czy popularne niosą ze sobą określone idee i postawy, oddziałując na emocje zbiorowe. W ten sposób muzyka nie tylko wzrusza, lecz także inspiruje do refleksji, działania i budowania wspólnoty opartej na wartościach (Paolantonio et al., 2023).

Muzyka jako nośnik wartości estetycznych i emocjonalnych stanowi ważny element ludzkiego doświadczenia. Łączy w sobie piękno formy przekazu z głębią przeżyć oraz atrakcyjność odbioru, wpływając na rozwój wrażliwości, empatii i samoświadomości. Dzięki swojej uniwersalności i sile oddziaływania muzyka pozostaje jednym z ważnych środków wyrazu ludzkich emocji oraz jednym z fundamentów kultury i sztuki.

Projekt metodologiczny badań własnych

W niniejszym projekcie badawczym zastosowano strategię jakościową, która umożliwiła pogłębione rozpoznanie zarówno jednostkowych, jak i grupowych historii kontaktu z muzyką, a także sposobów przeżywania doświadczeń estetycznych w okresie wczesnej starości. Przyjęcie tej perspektywy badawczej pozwoliło na uchwycenie subiektywnych znaczeń nadawanych muzyce przez osoby starsze oraz na rekonstrukcję ich indywidualnych doświadczeń związanych z uczestnictwem w kulturze muzycznej. Celem podjętej eksploracji było ukazanie roli edukacji muzycznej realizowanej w ramach zajęć Uniwersytetu Trzeciego Wieku w kształtowaniu i pogłębieniu doświadczeń estetycznych oraz w dostarczaniu pozytywnych przeżyć związanych z kontaktem ze sztuką muzyczną osobom w okresie późnej dorosłości, tzw. starszych dorosłych. Główny problem badawczy sformułowano następująco: *W jaki sposób starsi dorośli – słuchacze UTW – doświadczają i interpretują wartości sztuki muzycznej w swoim życiu edukacyjnym i osobistym?* Został on uszczegółowiony poprzez następujące pytania:

Jakie znaczenie badani nadają muzyce w narracjach dotyczących własnego życia? W jaki sposób edukacja muzyczna realizowana w ramach UTW sprzyja powstawaniu subiektywnie odczuwanych zmian w zakresie indywidualnej wrażliwości estetycznej? Jakie wspomnienia i refleksje rozmówcy ujawniają w swoich opowieściach, interpretując własne doświadczenia estetyczne związane z muzyką? W toku prowadzonej eksploracji zastosowano wywiad częściowo ustrukturyzowany oraz jakościowy sondaż opinii z użyciem pytań otwartych, co umożliwiło poznanie opinii, refleksji oraz indywidualnych narracji uczestników zajęć (Kubiniowski, 2010). Dobór tych technik badawczych wynikał z potrzeby uchwycenia osobistych znaczeń, emocji i interpretacji towarzyszących kontaktowi ze sztuką muzyczną. Badania terenowe przeprowadzono na obszarze Metropolii Górnośląsko-Zagłębiowskiej, w miejscowościach objętych działalnością Dąbrowskich Uniwersytetów Trzeciego Wieku (<https://wsb.edu.pl/uczelnia/universytet-trzeciego-wieku>). Obszar ten został wybrany ze względu na dostępność środowiska badawczego oraz aktywnie funkcjonującą ofertę edukacyjno-kulturalną skierowaną do seniorów. W badaniu zastosowano celowy dobór próby. Uczestnikami były osoby w wieku 60 lat i więcej, aktywnie uczestniczące w zajęciach o charakterze muzycznym, takich jak: wykłady, koncerty oraz inne wydarzenia kulturalne organizowane w ramach działalności UTW. Kryterium doboru respondentów stanowiło zarówno przynależenie do grupy osób starszych, jak i rzeczywiste zaangażowanie w praktykę edukacji muzycznej.

Aktywny senior – słuchacz i współtwórca doświadczenia edukacyjnego

W literaturze krajowej i zagranicznej można odnaleźć liczne opracowania ukazujące osoby starsze jako aktywnych uczestników procesu edukacyjnego, pełniących nie tylko rolę odbiorców treści, lecz także współtwórców doświadczeń związanych z uczeniem się. Współczesne ujęcia edukacji seniorów podkreślają ich podmiotowość, sprawczość oraz znaczenie aktywnego uczestnictwa w procesie kształcenia przez całe życie. Jak wskazuje Zofia Szarota (2023), termin „starszy dorosły” (senior) odnosi się do osoby, która ukończyła określony wiek, zazwyczaj przyjęty za początek starości (60 lub 65 lat). W wymiarze biologicznym okres ten wiąże się z postępującymi procesami starzenia się organizmu, obejmującymi stopniowe obniżenie sprawności fizycznej i funkcji poznawczych. Z perspektywy społecznej następuje transformacja ról społecznych, często związana z zakończeniem aktywności zawodowej i przejściem na emeryturę. Jednocześnie u wielu osób starszych dorosłych pojawia się potrzeba dalszego uczestnictwa w życiu społecznym, kulturalnym i edukacyjnym, co sprzyja podejmowaniu różnorodnych aktywności w późnej dorosłości. Marcin Muszyński (2023), analizując makro-, mezo- i mikrospołeczne wymiary uczenia się przez całe życie, osadza aktywność seniorów w szerszym, europejskim kontekście polityki edukacyjnej, odwołując się do założeń gerontologii edukacyjnej. Agnieszka Szplit, Anita Garbat i Reneta Miszczuk

(2023) przedstawiają *silversów* jako osoby dążące do szeroko rozumianej integracji społecznej oraz autonomii, pragnące pełnić role użytecznych i szanowanych członków wspólnoty. Z kolei Monika Sulik (2022) podkreśla znaczenie uniwersytetów trzeciego wieku jako przestrzeni odpowiadającej na wielowymiarowe potrzeby seniorów, ujmując ich aktywność w perspektywie: poznawczej (poszukiwanie i poznanie), rozwojowej (transformacja i transgresja) oraz egzystencjonalnej (doświadczenia przemijania i utraty). W obszarze edukacji artystycznej Mirosław Kisiel (2025) wskazuje na mechanizm sprzyjający międzypokoleniowemu przekazywaniu tradycji muzycznych, analizując zjawisko transmisji kulturowej w relacjach między przyszłymi nauczycielami edukacji wczesnoszkolnej a aktywnymi edukacyjnie seniorami. Problematyka promowania estetyki muzycznej wśród osób starszych podejmuje również Poensawan Maneethong (2025), zwracając uwagę na różnorodne formy aktywności muzycznej dostępne w późnej dorosłości. Autorka podkreśla jednak konieczność ich dostosowania do możliwości psychofizycznych, zainteresowań oraz gotowości edukacyjnej uczestników. Jak wskazuje także Heiner Gembris (2008), dla dobrostanu i zdrowia seniorów szczególnie korzystne okazuje się umiarkowane, spersonalizowane zaangażowanie w działalność artystyczną, zwłaszcza w kontekście amatorskiego muzykowania, które sprzyja zarówno rozwojowi kompetencji estetycznych, jak i utrzymaniu więzi społecznych.

Uniwersytet Trzeciego Wieku stanowi ważną formę instytucjonalnej aktywizacji osób starszych, której celem jest wspieranie edukacji ustawicznej, rozwoju społecznego oraz integracji środowiska senioralnego. Badana jednostka oferuje różnorodne formy działalności dydaktycznej, kulturalnej i rekreacyjnej, tworząc przestrzeń do poszerzania wiedzy, budowania relacji interpersonalnych oraz realizowania założeń aktywnego starzenia się. Wśród licznych propozycji znalazły się działania o charakterze kulturalno-edukacyjnym, obejmujące wykłady, warsztaty artystyczne oraz wyjazdy do instytucji kultury (teatrów, oper i muzeów), co umożliwia poszerzanie kompetencji kulturowych oraz kontaktów z różnorodnymi formami sztuki. Szczególne miejsce w ofercie zajmuje prowadzony cykl wykładów muzykologicznych. Obejmował on zagadnienia związane zarówno z muzyką artystyczną, jak i popularną. Tematyka wykładów koncentrowała się m.in. wokół takich problemów, jak: terapeutyczny wymiar twórczości Fryderyka Chopina, hedonistyczny, społeczny i poznawczy aspekt tańca, afirmacyjny i wspólnotowy charakter muzyki wokalne, obecność motywów górskich w twórczości kompozytorów polskich oraz kulturotwórcza rola piosenki lat 80. XX wieku. Prelekcje prowadzone były w formule wykładu tradycyjnego oraz konwersatorium, z elementami aktywizującymi uczestników. Zakładały one możliwość swobodnej wypowiedzi, udział w dyskusji, wymiany doświadczeń oraz w zależności od tematyki, wspólnego śpiewu lub prostej aktywności rytmiczno-ruchowej w pozycji siedzącej. Uzupełnieniem bloku wykładowego były zajęcia warsztatowe o charakterze wokalnym (m.in. karaoke, zespół wokalny, chór), tanecznym (zumba, taniec liniowy, potańcówki tematyczne, bale okolicznościowe)

oraz sesje muzykoterapeutyczne. Seniorzy uczestniczyli ponadto w wydarzeniach kulturalnych organizowanych poza uczelnią, w tym w spektaklach operetkowych i muzycznych, koncertach muzyki kameralnej, symfonicznej i organowej, występach zespołu pieśni i tańca oraz muzycznych spotkaniach okolicznościowych. Tak zorganizowana działalność łączyła komponent poznawczy, artystyczny i integracyjny, wpisując się w model edukacji senioralnej ukierunkowanej na podtrzymanie aktywności intelektualnej, emocjonalnej i społecznej osób starszych. Przytoczona działalność Uniwersytetu Trzeciego Wieku ukazuje, że zróżnicowana i elastyczna oferta programowa, łącząca wykłady, warsztaty, aktywność twórczą i uczestnictwo w kulturze, tworzy przestrzeń dialogu, współdziałania oraz wymiany doświadczeń. Senior (starszy dorosły) funkcjonuje w niej jako refleksyjny słuchacz, ale także jako partner w procesie kształcenia – współtworzący atmosferę zajęć, inicjujący dyskusję i wnoszący własny kapitał biograficzny. Model edukacji oparty na aktywizacji poznawczej, emocjonalnej i społecznej wpisuje się w koncepcję aktywnego uczenia się przez całe życie, ukazując późną dorosłość jako etap dalszego rozwoju, twórczości i uczestnictwa w kulturze.

Subiektywny obraz doświadczeń estetycznych badanych starszych dorosłych

Prezentowane wyniki badań zostały zgromadzone w latach 2025–2026. Materiał empiryczny miał charakter jakościowy i został pozyskany od seniorów aktywnie uczestniczących w zajęciach muzycznych i imprezach artystycznych realizowanych w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wieku. Rozmowy z uczestnikami miały charakter krótkich wywiadów indywidualnych oraz grupowych, prowadzonych w warunkach nieformalnie zorganizowanego spotkania. Taka sytuacja badawcza sprzyjała pozyskaniu wypowiedzi osadzonych w aktualnym kontekście odbioru treści muzycznych, choć jednocześnie ujawniała pewne ograniczenia związane z dynamiką komunikacji grupowej. W trakcie gromadzenia materiału empirycznego zaobserwowano bowiem zróżnicowany poziom gotowości respondentów do werbalizowania własnych przeżyć i refleksji estetycznych. Część uczestników wykazywała wyraźną powściągliwość w formułowaniu bardziej rozbudowanych wypowiedzi, szczególnie w sytuacjach grupowych. W tego typu interakcjach często dominowały osoby pełniące nieformalną rolę liderów grupy, podczas gdy pozostali uczestnicy częściej sygnalizowali aprobatę, wątpliwość lub zgodę za pomocą komunikatów niewerbalnych, takich jak mimika, gesty czy skinienia głową.

Jedno z pytań badawczych dotyczyło znaczenia, jakie starsi dorośli nadają muzyce w narracjach odnoszących się do własnej biografii. Analiza jakościowa zgromadzonych wypowiedzi wskazała, że muzyka zajmuje istotne miejsce w refleksji autobiograficznej respondentów, przy czym wyraźniejszą skłonność do rozbudowanej narracji przejawiały kobiety. Badani odwoływali się do konkretnych utworów, wykonawców oraz wydarzeń muzycznych jako punktów odniesienia

dla istotnych momentów życia, takich jak relacje rodzinne, doświadczenia edukacyjne, pasje młodzieńcze, aktywność zawodowa czy wydarzenia o charakterze historycznym. Muzyka była skonceptualizowana jako „towarzysz życia”, świadek wspomnień” czy „tło ważnych chwil”, co wskazuje na jej znaczenie w procesie organizowania doświadczeń biograficznych oraz nadawania im sensu. W narracjach rozmówców pełniła funkcję nośnika pamięci autobiograficznej – inicjowała proces przywoływania wspomnienia, intensyfikowała przeżycia emocjonalne oraz sprzyjała rekonstrukcji historii życia. Narratorzy akcentowali również regulacyjną funkcję muzyki, podkreślając jej rolę zarówno w sytuacjach radosnych (celebracja, wzmocnienie więzi społecznych), jak i trudnych (reedukacja napięcia, poszukiwanie ukojenia, budowanie nadziei). W licznych wypowiedziach obecny był wymiar tożsamościowy, ujawniający się w postrzeganiu muzyki jako czynnika integrującego przeszłość z teraźniejszością oraz umożliwiającego zachowanie poczucia ciągłości „Ja” w zmieniających się warunkach życiowych. Z perspektywy badanych muzyka nie była redukowana wyłącznie do funkcji estetycznej, lecz jawiła się jako integralny komponent biografii, współkształtujący doświadczenie egzystencjonalne, emocjonalne i społeczne jednostki. Analiza sposobu konstruowania narracji ujawniła również zróżnicowanie ze względu na płeć. Kobiety częściej podejmowały rozbudowaną, dialogiczną formę wypowiedzi, wykazując gotowość do pogłębionej autorefleksji. Mężczyźni natomiast formułowali wypowiedzi bardziej zdystansowane i skrócone, odnosząc się głównie do sytuacji funkcjonalnego wykorzystania muzyki (np. podczas prowadzenia samochodu, wykonywania prac technicznych czy odbioru przekazów audiowizualnych).

Kolejne pytanie badawcze odnosiło się bezpośrednio do edukacji muzycznej realizowanej w ramach zajęć UTW oraz jej znaczenia w subiektywnym odczuwaniu zmiany wrażliwości estetycznej jej uczestników. Uzyskany materiał narracyjny uporządkowano i przedstawiono tabelarycznie.

Analiza wypowiedzi badanych, którzy mieli możliwość wielokrotnego wskazywania preferowanych form aktywności, pozwoliła na identyfikację dominujących opinii oraz wrażeń estetycznych towarzyszących uczestnictwu w wydarzeniach muzycznych. Najwięcej wskazań uzyskał wykład muzykologiczny, który miał charakter obligatoryjny i był dostępny dla wszystkich słuchaczy, zarówno kobiet, jak i mężczyzn. Rozmówcy akcentowali przede wszystkim możliwość poszerzenia wiedzy, pogłębienia rozumienia procesów związanych z tworzeniem, wykonawstwem i percepcją muzyki, a także rozwijania kompetencji kulturowych i wrażliwości estetycznej. Drugą pod względem wskazań była aktywność taneczna, postrzegana jako forma stymulacji psychoruchowej, sprzyjająca integracji społecznej, redukcji barier psychospołecznych oraz doświadczeniu satysfakcji wynikającej z wysiłku fizycznego („pozytywnego zmęczenia”). Zainteresowanie tą formą uczestnictwa deklarowały obydwie płcie. Udział w koncertach i spektaklach muzycznych wiązał się przede wszystkim z przeżyciami emocjonalnymi, takimi jak wzruszenie i estetyczny zachwyt nad profesjonalizmem wykonawców.

Tabela 1. Aktywność i wrażenia estetyczne badanych podczas wydarzeń kulturalnych

Lp.	Wydarzenie kulturalne	Opinie i wrażenia estetyczne rozmówców
1.	wykład muzykologiczny (konwersatoryjny)	zdobycie nowej wiedzy, przypomnienie zdarzeń z lat wcześniejszych, zrozumienie wydarzeń muzycznych, interesujące spotkanie, rozwijanie wrażliwości
2.	aktywność taneczna (taniec liniowy, zumba, bale i potańcówki)	stymulowanie aktywności ruchowej przy muzyce, usprawnianie motoryki dużej i małej, dobra zabawa, przełamywanie ograniczeń, pozytywne zmęczenie, dreszcz emocji
3.	udział w koncertach, spotkaniach i spektaklach muzycznych	profesjonalne wykonanie wzruszało i zachwycało profesjonalizmem, elegancją, humor i muzyka na najwyższym poziomie, odczucie bycia częścią sztuki
4.	dyskusje (rozmowy o muzyce, wykonawcach i odczuciach własnych)	zrozumienie złożoności muzycznych, możliwość głębszego wejścia w niuanse twórcze i wykonawcze, możliwość wymiany własnych wspomnień, emocji, pobudzenie do refleksji
5.	aktywność wokalna (chór, zespół wokalny, karaoke, wspólne śpiewanie)	śpiewanie wspólne w grupie dawało poczucie jedności, praca nad głosem pozwoliła uzyskać wyższą jakość wykonania, rytmiczne piosenki dodawały energii, wywoływały wzruszenie
6.	sesja muzykoterapeutyczna	odczucie spokoju i lekkości, muzyka wywoływała pozytywne emocje, rytmiczne melodie dodawały energii i zachęcały do aktywności, muzyka dzięki wykorzystaniu różnych instrumentów była subtelna i wzruszająca

Źródło: wywiad grupowy z rozmówcami, uczestnikami muzycznych wydarzeń artystycznych UTW.

Narratorzy podkreślali wysoki poziom artystyczny wydarzeń, ich walor odświeżający oraz poczucie uczestnictwa w kulturze określanej przez nich jako „wysoka”. Dyskusje poświęcone muzyce oceniono jako przestrzeń pogłębionej refleksji, umożliwiającą lepsze zrozumienie niuansów interpretacyjnych i kontekstów twórczych, a także wymianę osobistych doświadczeń i emocji. Forma ta cieszyła się zainteresowaniem obu płci. Rzadziej wskazywano na aktywność wokalną, adresowaną do osób wykazujących określone predyspozycje i gotowość do publicznej ekspresji (głównie kobiet). Uczestniczki tej formy podkreślały znaczenie wspólnotowego wymiaru śpiewu, rozwój umiejętności emisyjnych oraz wzrost energii i motywacji. Niewiele wskazań dotyczyło sesji muzykoterapeutycznych, realizowanych w grupach mieszanych, które kojarzono przede wszystkim z doświadczeniem relaksu, poczuciem spokoju oraz pozytywnym oddziaływaniem muzyki na sferę emocjonalną.

Uzyskane wyniki wskazują, że badani słuchacze UTW wysoko wartościują ją zarówno poznawczy, jak i emocjonalno-integracyjny wymiar uczestnictwa

w kulturze muzycznej. Analizowane formy aktywności sprzyjały podtrzymywaniu sprawności intelektualnej, ekspresji emocjonalnej oraz budowaniu relacji społecznych. Aktywny senior w procesie edukacyjnym funkcjonuje jako podmiot refleksyjny i zaangażowany – z jednej strony poszukujący treści adekwatnych do własnych potrzeb poznawczych, z drugiej zaś wnoszący do wspólnoty edukacyjnej własne doświadczenie biograficzne. Partnerski model edukacji, oparty na dialogu i współuczestnictwie, sprzyja efektywności uczenia się oraz realizacji idei społeczeństwa włączającego, w którym starość postrzegana jest jako etap dalszego rozwoju, a nie wycofania z aktywności społecznej i kulturowej.

Pytanie badawcze – odnoszące się do zmiany w percepcji piękna pod wpływem kontaktu z muzyką – umożliwiło zgromadzenie materiału empirycznego od wybranej grupy respondentów. W badaniu uczestniczyli słuchacze (10 osób) aktywnie zaangażowani w większość wydarzeń muzycznych organizowanych w ramach UTW, którzy jednocześnie wyrazili gotowość do podzielenia się swoimi doświadczeniami i refleksjami. Pozyskany materiał poddano analizie, w wyniku której wyodrębniono kilka kategorii tematycznych odzwierciedlających główne wątki obecne w wypowiedziach badanych.

Pierwsza dotyczyła zmiany wrażliwości estetycznej oraz pogłębienia odbioru piękna:

Kiedyś muzyka była dla mnie tylko tłem, grała w radiu podczas gotowania czy sprzątanía. Teraz, odkąd chodzę na wykłady i koncerty w UTW, staram się słuchać jej bardziej świadomie. Zauważam detale takie jak: instrumenty, aranżację, dynamikę, sposób przekazu. Odczucie piękna przestało być czymś intuicyjnym, a stało się zjawiskiem, które chcę odkrywać i przeżywać. (Seniorka, lat 68)

Z wiekiem odbieram muzykę głębiej, może dlatego, że mam więcej czasu. W młodości liczył się tylko rytm i energia oraz dobra zabawa, dziś bardziej poruszają mnie napięcia wywołane współbrzmieniem i ciszą między dźwiękami. Bardziej świadomy kontakt z muzyką nauczył mnie, że piękno tkwi nie tylko w tym co modne, głośne i efektowne, ale też subtelne i moje. (Seniorka, lat 72)

Druga ukazała muzykę jako źródło wspomnień oraz medium powrotu do przeszłości:

Gdy słyszę piosenki z lat mojej młodości, wracają obrazy pierwszych potańcówek, zauroczenia, wyjazdów na wycieczki i wakacje. Muzyka przywołuje emocje prawie tak samo jak zdjęcia, dzięki temu czuję się spełniona, a życie ma swoje piękno. (Seniorka, lat 74)

Podczas zajęć muzycznych wspominałem moich rodziców, którzy byli wielbicielami muzyki klasycznej. W młodości tego nie rozumiałem, dziś odbieram to zupełnie inaczej. To jakby domknięcie pewnego kręgu zdarzeń, moje gusta stają się podobne. (Senior, lat 70)

Trzecia objęła ujęcie muzyki jako przestrzeni refleksji nad przemijaniem:

Muzyka poważna daje mi czas na zatrzymanie się. Kiedy słucham koncertów skrzypcowych, myślę o swoim życiu – o tym, co było trudne i co było wspaniałe. Z wiekiem piękno

przestało być tylko domeną estetyczną, a stało się dla mnie czymś duchowym. (Seniorka, lat 65)

Wcześniej piękno kojarzyło mi się z młodością, atrakcyjnym wyglądem, sprawnością. Teraz dostrzegam je w przeżywaniu chwili. Muzyka, ta w wykonaniu dojrzałych artystów, pomaga mi zaakceptować przemijanie, a omawiane biografie znanych kompozytorów pokazują, że każda fraza życia ma swój ton i swoje brzmienie. (Seniorka, lat 75)

Czwarta wskazała rozwój osobisty i otwartość na nowe doświadczenia artystyczne:

Dzięki UTW zaczęłam słuchać muzyki, która była dla mnie trudna, można rzec – niezrozumiała. Odkryłam, że piękno może być nieoczywiste, nawet trochę chaotyczne, wystarczy tylko poznać kontekst wykonania. To otworzyło mnie na inne rzeczy w życiu. (Seniorka, lat 69)

Muzyka zachęciła mnie do treningu, nauczyła cierpliwości. Kiedy na zajęciach analizujemy utwór, dostrzegam jego strukturę, sens tam, gdzie wcześniej słyszałem tylko dźwięki. To zmieniło moje podejście – teraz widzę i odbieram sztukę jako proces wzrastania, a nie tylko efekt. (Senior, lat 68)

Piąta odniosła się do wspólnotowego doświadczania piękna:

Doceniam wspólne wyjścia na koncert. Muzyka przeżywana razem smakuje inaczej. Mogę porozmawiać, wymienić się opiniami, wrażeniami, czuję więź z innymi. (Seniorka, lat 73)

Śpiewanie w zespole sprawiło, że mam satysfakcję współtworzenia czegoś. To nie tylko odbiór, ale uczestnictwo wydarzeniu. Sprawia mi to satysfakcję i wzmacnia przeżycia estetyczne. (Seniorka, lat 68)

Analiza wypowiedzi seniorów (starszych dorosłych) aktywnie uczestniczących w działaniach muzycznych wskazuje, że kontakt z muzyką wiąże się z wyraźną transformacją sposobu postrzegania piękna oraz pogłębieniem wrażliwości estetycznej. Badani opisali przejście od odbioru o charakterze użytkowym, w którym muzyka stanowiła tło codziennych czynności bądź rozrywki, ku słuchaniu uważnemu, refleksyjnemu i świadomemu. Piękno muzyki przestaje być kategorią oczywistą i jednowymiarową – zyskuje status doświadczenia estetycznego o intensywnym wymiarze emocjonalnym, duchowym i egzystencjalnym. Jednocześnie rozmówcy nie negują jej funkcji hedonistycznej, wskazując na znaczenie wydarzeń tanecznych, bali czy karaoke jako form radosnego, wspólnotowego przeżywania muzyki. Muzyka pełni w narracjach badanych istotną rolę nośnika pamięci autobiograficznej. Przywołuje wspomnienia młodości, relacji rodzinnych oraz ważnych wydarzeń życiowych, wzmacniając poczucie ciągłości i tożsamości. W tym sensie staje się medium integrującym przeszłość z teraźniejszością. Równocześnie jawi się jako przestrzeń refleksji nad przemijaniem – sprzyja namysłowi nad własnym życiem, ułatwia akceptację aktualnego stanu rozwoju oraz dostrzeganie jego swoistego, dojrzałego wymiaru piękna. Wypowiedzi uczestników ujawniły

także wspólnotowy i rozwojowy charakter doświadczania muzycznego. Udział w zajęciach i wydarzeniach muzycznych sprzyjał budowaniu więzi społecznych, pogłębieniu relacji interpersonalnych oraz otwartości na nowe formy ekspresji artystycznej i nieznane wcześniej gatunki muzyczne. Aktywne muzykowanie (np. śpiew, taniec, gra na prostych instrumentach) wzmacniała poczucie sprawstwa, kompetencji i satysfakcji z podjętego działania. W rezultacie muzyka nie tylko rozwijała kompetencje estetyczne seniorów, lecz również wspierała szeroko rozumiany rozwój osobowy.

Zakończenie

Przedstawione rozważania teoretyczne dotyczące wprowadzania starszych dorosłych w świat wartości estetycznych sztuki muzycznej, uzupełnione rekonstrukcją narracyjną wypowiedzi badanych, pozwoliły ukazać muzykę jako doświadczenie o charakterze wielowymiarowym – stanowiące przestrzeń spotkania z pięknem, z samym sobą oraz z innymi ludźmi. Analiza materiału empirycznego potwierdziła, że kontakt z muzyką nie ogranicza się do biernej percepcji, lecz obejmuje również wymiar refleksyjny, tożsamościowy i wspólnotowy. Działalność muzyczna, realizowana w różnych formach ekspresji i uczestnictwa, a także pozostająca w relacji z innymi dziedzinami sztuki (poezją, tańcem i plastyką), tworzy istotny obszar oddziaływań pedagogicznych. Sprzyja bowiem tak jak te dziedziny rozwojowi estetycznemu, edukacyjnemu i społecznemu badanych osób starszych, wzmacniając ich kompetencje kulturowe, poczucie sprawstwa oraz integrację środowiskową. W tym kontekście edukacja estetyczna, zakorzeniona w doświadczeniu, dialogu i refleksji, jawi się jako znaczący i trwały komponent współczesnej pedagogiki senioralnej. Uzyskane wyniki badań mogą stanowić wkład w rozwój gerontologii edukacyjnej oraz edukacji estetycznej, poszerzając rozumienie roli sztuki w procesie całościowego uczenia się. Inspirują także proces projektowania i modyfikowania programów muzycznych adresowanych do słuchaczy Uniwersytetów Trzeciego Wieku, z uwzględnieniem ich potrzeb rozwojowych oraz potencjału twórczego. Ponadto podkreślają znaczenie narracji badanych jako cennego źródła wiedzy pedagogicznej, wspierającego refleksję teoretyczną oraz praktykę edukacyjną i animacyjną w pracy z osobami starszymi.

Bibliografia

- Brudek, P., Kierpal, P., Gamrowska, A. (2015). Muzykoterapia jako forma wspierania rozwoju w okresie późnej starości. W: P. Burek, S. Steuden, I. Januszewska, A. Gomrowska (red.), *Oblicza starości we współczesnym świecie. Perspektywa psychologiczno-medyczna* (s. 241–255). Lublin: KUL.
- Clemente, A., Pearce, M.T., Nadal, M. (2021). Musical Aesthetic Sensitivity. *Psychology of Aesthetics Creativity and the Arts*, 16(1), pp. 58–73. <http://dx.doi.org/10.1037/aca0000381>

- Dymara, B. (2010). Muzyka jako wartość osobista i społeczna. W: J. Uchyla-Zroski (red.), *Wartości w muzyce. Zarys współczesnych kierunków badań nad wartościami w muzyce*, tom 3 (s. 273–283). Katowice: UŚ.
- Friedmann, J.L. (2018). *Musical Aesthetics. An Introduction to Concepts, Theories, and Functions*, London: Cabridge Scholars Publishing.
- Gembris, H. (2008). Musical activities in the Third Age: An empirical study with amateur musicians. In: A. Daubney, E. Longhi, A. Lamont, D.J. Hargreaves (ed.), *Musical Development and Learning*. Conference Proceedings, 2nd European Conference on Developmental Psychology of Music (pp. 103–108), England: Hul: G.K. Publishing.
- Gołaszewska, M. (1984). *Zarys estetyki*. Warszawa: PWN.
- Grzanka-Tykwińska, A., Chudzicka, M., Podhorecka, M., Kędziora-Kornatowska, K. (2015). Udział w zajęciach Uniwersytetów Trzeciego Wieku a aktywny styl życia osób starszych. *Gerontologia Polska*, 23(3), s. 116–119.
- Kisiel, M. (2006). Wykorzystanie muzyki, zabawy i tańca w pracy ze słuchaczami Uniwersytetu Trzeciego Wieku. W: L. Kataryńczuk-Mania (red.), *W kręgu edukacji artystycznej i terapii* (s. 181–185). Głogów: PWSZ.
- Kisiel, M. (2025). Transmisja międzypokoleniowa kultury muzycznej w optyce przyszłych nauczycieli wczesnej edukacji i aktywnych edukacyjnie seniorów. *Wychowanie w Rodzinie*, 32(4), s. 135–148. <https://doi.org/10.61905/wwr/212622>
- Kruczyńska, A., Kurkowski, Z.M. (2013). Muzyka i jej oddziaływanie na organizm człowieka, *Nowa Audiofonologia*, 2(3), s. 24–29.
- Kubinowski, D. (2010). *Jakościowe badania pedagogiczne. Filozofia-Metodyka-Ewolucja*. Lublin: UMCS.
- Leszczyńska-Rejchert, A. (2022). Jak i dlaczego edukować do starości? – perspektywa geragoga. *Podstawy edukacji. Na jakie ważne pytania szukamy odpowiedzi?* 15, s. 147–159. <http://dx.doi.org/10.16926/pe.2022.15.11>
- Maneethong, P. (2025). Feasibility to Promote Music Aesthetics for Elderly People, *Journal of Fine Arts*, 16, no. 1, pp. 137–152.
- Mika, B. (2009). Społeczne determinanty odbioru muzyki. W: J. Uchyla-Zroski (red.), *Wartości w muzyce. Wartości kształcące i kształtowane u studentów w toku edukacji szkoły wyższej*, 2 (s. 13–23). Katowice: UŚ.
- Muszyński, M. (2023). Wymiary całościowego uczenia się na przykładzie gerontologii edukacyjnej, *Edukacja Ustawiczna Dorosłych*, vol. 122, no. 3, s. 221–231. <https://doi.org/10.34866/8a6y-zm57>
- Paolantonio, P., Cavalli, A., Biasutti, M., Eiholze, E., Williamon, A. (2023). Building Community through higher music education; a Training program for Facilitating musical engagement among older adults. *Frontiers in Psychology*, 14, 1102446. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1102446>
- Rymer, D. (2010). Muzyka jako dialog ducha ze zmysłowością. W: J. Uchyla-Zroski (red.), *Wartości w muzyce. Zarys współczesnych kierunków badań nad wartościami w muzyce*, 3 (s. 15–25). Katowice: UŚ.
- Słowińska, S. (2019). Aktywność kulturalna osób starszych. Pomiedzy autotelicznością a instrumentalnością. *Dyskursy Młodych Andragogów*, 20, s. 383–396. <https://doi.org/10.34768/dma.vi20.33>
- Sulik, M. (2022). Uniwersytet Trzeciego Wieku w obliczu potrzeb „patchworkowo-kolażowej” starości. *Edukacja Dorosłych*, 2, s. 77–93. <https://doi.org/10.12775/ED.2022.015>

- Szarota, Z. (2023). Wyzwania dla nowej starości – esej gerontologiczny. *Studia Paedagogica Ignatiana* 26(23) [online], s. 37–60. <https://doi.org/10.12775/SPI.2023.3.002>
- Szplit, A., Garbat, A., Miszczuk, R. (2023). Zaspokajanie potrzeb seniorów poprzez udział w Uniwersytetach Trzeciego Wieku – analiza opowieści. *Edukacja Dorosłych*, 2, s. 83–99. <https://doi.org/10.12775/ED.2023.015>
- Szukalski, P. (2008). Polscy seniorzy w przyszłości. W: A. Karpiński, A. Rajkiewicz (red.), *Polska w obliczu starzenia się społeczeństwa. Diagnoza i kierunki działania* (s. 32–59). Warszawa: PAN.
- Wróblewski, J. (2016). *Uniwersytety Trzeciego Wieku kultura i rozwój*. Kraków: ProVision Solutions.

Netografia

Uniwersytet Trzeciego Wieku Akademia WSB, <https://wsb.edu.pl/uczelnia/universytet-trzeciego-wieku/nasze-universytety> [dostęp: 07.02.2026].

OLDER ADULTS AS CONSUMERS OF MUSICAL ART – AESTHETIC EXPERIENCES AMONG STUDENTS OF THE UNIVERSITY OF THE THIRD AGE

Key words: older adult, University of the Third Age, music education, reception of musical art, aesthetic experiences, participation in culture.

Summary: The aim of this paper is to present older adults as active recipients of musical art and to analyse the significance of music education provided within the framework of the University of the Third Age in shaping their aesthetic experiences. In the theoretical part, the senior is approached as a subject possessing musical biographies, aesthetic preferences, and resources of cultural memory. In the empirical part, a qualitative research strategy was employed, enabling the reconstruction of individual experiences related to music reception. The research findings indicate that participation in music education fosters the deepening of aesthetic experiences, the development of cultural competencies, and conscious participation in culture. Music education within the University of the Third Age also performs a social function and supports the subjective agency of older adults.

Dane do korespondencji:

dr hab. Mirosław Kisiel, prof. UŚ

Instytut Pedagogiki, WNS

Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: mirosław.kisiel@us.edu.pl